

Алешко Ю. М.

А45 Природознавство. 4-й клас. II семестр (за підручником І. В. Грущинської) / Ю. М. Алешко, Т. С. Андрухіна. — Х. : Вид. група «Основа», 2017. — 175, [1] с. — (Серія «Початкова школа. Мій конспект»)

ISBN 978-617-00-3192-1.

Посібник містить орієнтовне календарно-тематичне планування та розробки компетентнісно орієнтованих уроків природознавства у 4-му класі (II семестр), складені відповідно до вимог оновленої навчальної програми (у редакції 2016 р.), Орієнтовних вимог до оцінювання навчальних досягнень учнів 1–4-х класів (Наказ МОН від 19.08.2016 № 1009) за підручником І. В. Грущинської (К. : Видавничий дім «Освіта», 2015).

Зміст конспектів уроків дібраний з метою формування *предметної*, зокрема *природознавчої компетентності* школярів шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про неживу та живу природу, основ екологічних знань; опанування способів навчально-пізнавальної та природоохоронної діяльності; формування ціннісного ставлення до природи та людини (формування наукової картини світу; формування елементарних уявлень про об'єкти та явища природи, їхні взаємозв'язки у системі «нежива природа — жива природа», «природа — людина»; формування способів навчально-пізнавальної й природоохоронної діяльності; опанування елементарних дослідницьких умінь; набуття досвіду природоохоронної діяльності та застосування його у життєвих ситуаціях; засвоєння норм етичного ставлення до природи; виховання любові до природи рідного краю; ознайомлення з традиціями шанобливого ставлення українського народу до природи), а також *міжпредметних* (дослідницької, формування наукової картини світу) та *ключових компетентностей* (уміння вчитися, інформаційно-комунікативної, соціальної, громадянської, загальнокультурної, здоров'язбережувальної).

Задля зручності використання всі розробки розміщено на окремих аркушах. Поля для записів дають змогу творчому вчителю, користуючись запропонованим у посібнику матеріалом, скласти власні плани-конспекти уроків курсу.

Для вчителів початкової школи.

УДК 37.016

ЗМІСТ

Орієнтовне календарно-тематичне планування	4
Природа материків і океанів (продовження)	5
Урок 33. Особливості природи материків Землі. Північна Америка	5
Урок 34. Особливості природи материків Землі. Північна Америка. Рослинний і тваринний світ	10
Урок 35. Особливості природи материків Землі. Південна Америка	15
Урок 36. Особливості природи материків Землі. Південна Америка. Рослинний і тваринний світ	20
Урок 37. Навчальний проект. Дві Америки	25
Урок 38. Особливості природи материків Землі. Австралія	33
Урок 39. Особливості природи материків Землі. Австралія. Рослинний і тваринний світ	38
Урок 40. Особливості природи материків Землі. Антарктида	44
Урок 41. Особливості природи материків Землі. Антарктида. Рослинний і тваринний світ	49
Урок 42. Навчальний проект. Материк, що я мрію відвідати	54
Урок 43. Урок — подорож материками	57
Природа України	64
Урок 45. Україна на карті світу. Практична робота. Позначення на контурній карті столиці та міст України	64
Урок 46. Форми земної поверхні України і свого краю. Практична робота. Позначення на контурній карті основних форм земної поверхні	69
Урок 47. Корисні копалини України	74
Урок 48. Природне паливо та його запаси в Україні	81
Урок 49. Водойми України. Природні та штучні водойми. Охорона водойм	87
Урок 50. Річки України. Рівнинні та гірські річки. Практична робота. Позначення на контурній карті водойм України	93
Урок 51. Чорне море. Використання й охорона природних багатств Чорного моря	98
Урок 52. Азовське море. Використання й охорона природних багатств Азовського моря	104
Урок 53. Навчальна екскурсія. Ознайомлення з водоймами рідного краю. (Річки Харкова)	109
Урок 54. Ґрунти України. Охорона ґрунтів	113
Урок 56. Природні зони України. Карта природних зон	118
Урок 57. Мішані ліси (Полісся)	124
Урок 58. Навчальний проект. Чому ліси називають «легенями планети»?	131
Урок 59. Лісостеп	135
Урок 60. Степ	140
Урок 61. Гори Карпати	145
Урок 62. Кримські гори	151
Урок 63. Заповідні території та охорона природи	156
Урок 64. Навчальна екскурсія. Ознайомлення з формами рельєфу, рослинним та тваринним світом, ґрунтами рідного краю	163
Уроки 66–67. Навчальний проект. Що можна зробити для збереження природи рідного краю?	167
Урок 68. КВК-вікторина «Рідний край»	171
Література та Інтернет-ресурси	175

ОРІЄНТОВНЕ КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ

№ з/п	Тема уроку	Дата
Природа материків і океанів (продовження)		
33	Особливості природи материків Землі. Північна Америка	
34	Особливості природи материків Землі. Північна Америка. Рослинний і тваринний світ	
35	Особливості природи материків Землі. Південна Америка	
36	Особливості природи материків Землі. Південна Америка. Рослинний і тваринний світ	
37	Навчальний проект. Дві Америки	
38	Особливості природи материків Землі. Австралія	
39	Особливості природи материків Землі. Австралія. Рослинний і тваринний світ	
40	Особливості природи материків Землі. Антарктида	
41	Особливості природи материків Землі. Антарктида. Рослинний і тваринний світ	
42	Навчальний проект. Материк, що я мрію відвідати	
43	Урок-подорож материками	
44	Контрольна робота № 4 з теми «Природа материків: Північна Америка, Південна Америка, Австралія, Антарктида»	
Природа України		
45	Україна на карті світу. Практична робота. Позначення на контурній карті столиці та міст України	
46	Форми земної поверхні України і свого краю. Практична робота. Позначення на контурній карті основних форм земної поверхні	
47	Корисні копалини України	
48	Природне паливо та його запаси в Україні	
49	Водойми України. Природні та штучні водойми. Охорона водойм	
50	Річки України. Рівнинні та гірські річки. Практична робота. Позначення на контурній карті водойм України	
51	Чорне море. Використання й охорона природних багатств Чорного моря	
52	Азовське море. Використання й охорона природних багатств Азовського моря	
53	Навчальна екскурсія. Ознайомлення з водоймами рідного краю (<i>Річки Харкова</i>)	
54	Ґрунти України. Охорона ґрунтів	
55	Контрольна робота № 5 з теми «Природа України (<i>Україна на карті світу, форми земної поверхні, корисні копалини, водойми, ґрунти</i>)»	
56	Природні зони України. Карта природних зон	
57	Мішані ліси (<i>Полісся</i>)	
58	Навчальний проект. Чому ліси називають «легенями планети»?	
59	Лісостеп	
60	Степ	
61	Гори Карпати	
62	Кримські гори	
63	Заповідні території та охорона природи	
64	Навчальна екскурсія. Ознайомлення з формами рельєфу, рослинним та тваринним світом, ґрунтами рідного краю	
65	Контрольна робота № 6 з теми «Природні зони України. Охорона природи»	
66–67	Навчальний проект. Що можна зробити для збереження природи рідного краю	
68	КВК-вікторина «Рідний край»	

Примітка. Кількість годин на вивчення кожної теми вчителі визначають, урахувавши підготовленість класу та регіональні особливості (*подане календарно-тематичне планування є орієнтовним*). Матеріали для уроків корекції, контролю й оцінювання знань — в окремих посібниках Видавничої групи «Основа».

ПРИРОДА МАТЕРИКІВ І ОКЕАНІВ (продовження)

Дата _____

Клас _____

УРОК 33. ОСОБЛИВОСТІ ПРИРОДИ МАТЕРИКІВ ЗЕМЛІ. ПІВНІЧНА АМЕРИКА

Мета:

- **формування предметних компетентностей:** ознайомити учнів з особливостями природи Північної Америки; розвивати просторову уяву; удосконалювати вміння працювати із картою півкуль; виступати перед класом з підготовленою інформацією; виховувати пізнавальний інтерес;
- **формування ключових компетентностей:**
 - уміння вчитися:* учити аналізувати, робити висновки; розширювати кругозір дітей щодо природи материка, зацікавити темою;
 - інформаційно-комунікативної:* навчати працювати з різною інформацією;
 - соціальної:* розвивати вміння працювати в колективі, учити налагоджувати взаємодію з іншими дітьми, працювати злагоджено і продуктивно;
 - загальнокультурної:* виховувати культуру спілкування; учити дотримувати норм мовленнєвої культури.

Тип уроку: комбінований.

Основні терміни і поняття: гори Кордильєри; річки Міссісіпі, Міссурі; Великі озера; Ніагарський водоспад; індіанці; ескімоси.

Міжпредметні зв'язки: літературне читання, історія (*пропедевтика*).

Обладнання: картки; атласи; фізична карта півкуль; тексти на картках; завдання на картках.

Хід уроку

І. ВСТУПНА ЧАСТИНА

1. Організація класу

2. Хвилинка фенологічних спостережень

3. Інтелектуальна розминка

- Назвіть океани нашої планети.
- Який океан найбільший?
- Скільки материків?
- Який материк найбільший?
- З яких двох частин він складається?
- Які гори найвищі на планеті?
- Яке озеро найглибше на Землі?
- Яке озеро найбільше?
- Які природні зони є на материку Євразія?
- Яка пустеля є на материку Африка?
- Яка найбільша річка Африки?

4. Постановка мети і завдань уроку

1) Прийом «Асоціації».

— Прочитайте слова і словосполучення на дошці.

Єллоустонський національний парк — перший у світі національний парк.

Стародавня цивілізація Майя.

Статуя Свободи.

Ніагарський водоспад.

— Що об'єднує всі ці слова? (*Усе розташоване в Північній Америці.*)

2) Повідомлення теми уроку.

— Яка тема нашого уроку? («Особливості природи материка Північна Америка»)

3) Ознайомлення з планом уроку.

- Географічне розташування материка;
- природа континенту;
- води материка;
- корінне населення;
- найбільші країни.

II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

1. Засвоєння нових знань, умінь і навичок

1) Робота з інформацією.

— Спочатку прочитайте інформацію в підручнику на с. 102–104, потім — на картках. На картці підкресліть інформацію, якої не було в підручнику.

Північна Америка — третій за розмірами материк Землі після Євразії та Африки, що має площу 24 млн кв. км. Північна Америка розташована в північній і водночас західній півкулях. Разом з Південною Америкою вони утворюють одну частину світу — Америку.

Материк омивається водами Тихого (*із заходу*), Атлантичного (*зі сходу*) й Північного Льодовитого (*з півночі*) океанів.

Північна Америка з космосу нагадує величезний трикутник, повернутий широкою стороною на північ, неначе вмержаючи в кригу Північного Льодовитого океану. Звужена і видовжена частина — на півдні. Її ще називають Центральною Америкою.

Північну Америку від Південної Америки відділяє рукотворний канал — Панамський канал.

Біля Північної Америки розташований найбільший на землі острів Гренландія. Острів Гренландія — «зелена земля», а насправді вкритий шаром льоду до 3400 м.

Уздовж західного узбережжя простягнулися високі гори Кордильєри, гострі піки яких сягають висоти 6000 м. Найвища точка Кордильєр — гора Мак-Кінлі. На сході — порівняно невисокі гори Аппалачі.

На материк є безліч річок і великих озер. Найбільша річка північної Америки — Міссісіпі з притокою Міссурі.

У північній частині континенту розташувалася система Великих озер. У них накопичено найбільший запас прісної води на Землі.

На річці Ніагара розташований величезний Ніагарський водоспад, заввишки близько 50 м. Спокійний, рівний і дуже гучний шум водоспаду чути аж на 20 км навкруги.

Природні умови на материк дуже різноманітні, оскільки він має значну протяжність з півночі на південь. Природа сувора на півночі, де температура взимку опускається до 45 °С морозу, і спекотна на півдні. На материк є майже всі природні зони.

2) Робота в групах з картою півкуль.

— Підготуйте розповідь про Північну Америку:

- географічне розташування (*у якій півкулі розташований, які океани омивають її береги*);
- гори Кордильєри і гори Аппалачі;
- річка Міссісіпі, Великі озера.

3) Робота з картою півкуль біля дошки.

Заслуховування підготовлених розповідей про природу Північної Америки.

Хвилинка відпочинку (руханка)

4) Повідомлення про корінне населення материка. Робота за варіантами.

— Погляньте на план нашого уроку. Які пункти плану ми не опрацювали? (Місцеве населення і найбільші держави)

1-й варіант готує розповідь про ескімосів; 2-й варіант — про індіанців (за бажанням учителя — про індіанців майя та ацтеків; див. Додаток).

Усі індіанці мають спільні антропологічні риси, що зближують їх з монголоїдним населенням Азії. У них жовтуватий або червонувато-коричневий відтінок шкіри, жорстке пряме волосся на голові, слабо розвинуте волосяне покриття на тілі, широке обличчя і випнуті вилиці. Індіанці утворюють особливу гілку монголоїдної раси — американську.

Населення північно-західного узбережжя Північної Америки займалося рибальством і полюванням на морського звіра, мешканці тайги і прерій були мисливцями. Племена південно-східної частини материка займалися землеробством. Високу культуру мали народи Мексики і Центральної Америки — майя й ацтеки. Вони не тільки були вмілими землеробами, але й добрими архітекторами, мали писемність, зналися на обробці металів.

Менш численна друга група місцевого населення Північної Америки — ескімоси. Вони потрапили у Північну Америку також з Азії, але значно пізніше, про що свідчать археологічні знахідки, що стосуються приблизно початку нашої ери.

Ескімоси — корінний народ Гренландії, а також крайньої півночі Америки. Слово «ескімос» означає «той, хто їсть сиру рибу». Так називали цих людей індіанці. Ескімоси вважають це слово образливим та кличуть себе «інуїтами» — «людьми у повному розумінні слова».

Ескімоси розселилися по всьому північному узбережжі Америки — від Аляски до Гренландії. За зовнішнім виглядом і за мовою вони відрізняються від індіанців. Ескімоси мають жовтий колір шкіри, вузький розріз очей, пряме жорстке чорне волосся, невеликий зріст. Ескімосів — близько 40 тис. чоловік. Жоден народ земної кулі не пов'язаний з морем так тісно, як ескімоси. Тюлені, моржі, риба — основні продукти їхнього харчування. У пошуках звірів і риби мисливці виходять у море на своїх легких шкіряних човнах — каяках. Улітку ескімоси полюють на водоплавну птицю і канадських оленів карібу. Жінки в цей час збирають щавель, дудник, різні мохи, роблячи запаси на зиму.

Ескімоси мешкають в іглу — хатині зі снігу у формі купола із входом крізь довгий коридор. Усередині майструють меблі — також з крижин, що вкрияють шкурами тварин.

Перегляд відео

Індіанці — <https://www.youtube.com/watch?v=xyo8IxZs2fU>

Ескімоси — <https://www.youtube.com/watch?v=XorJp-siVaE>

5) Вправа «Дешифрувальник».

— Розшифруйте назви сучасних великих країн, розташованих у Північній Америці.

НАКАДА (КАНАДА)

КАСИМЕК (МЕКСИКА)

СПОЕНІЧЛУ ТИТАШ КИРИМЕА (СПОЛУЧЕНІ ШТАТИ АМЕРИКИ)

— З'єднайте назву країни з її столицею.

Сполучені Штати Америки

Оттава

Канада

Мехіко

Мексика

Вашингтон

2. Застосування набутих знань, умінь і навичок

1) Робота в парах.

— На картках написані слова. Поясніть (*напишіть*) їхнє значення.

Варіант 1

Мак-Кінлі — _____
Кордильєри — _____
Міссурі — _____
Гренландія — _____
Індіанці — _____

Варіант 2

Аппалачі — _____
Міссісіпі — _____
Ніагара — _____
Гренландія — _____
Ескімоси — _____

2) Про що розповідають цифри?

На картках у вас є числа. Пригадайте матеріал уроку, перегляньте статтю підручника, матеріал на картках і поясніть, як ці числа стосуються Північної Америки.

24 млн км² — (площа Північної Америки)
50 м — (висота Ніагарського водоспаду)
3400 м — (товщина льоду на острові Гренландія)
6000 м — (висота гір Кордильєри)
–45 °С — (температура на півночі материка взимку)
20 км — (відстань, на яку чутно Ніагарський водоспад)

3. Перевірка засвоєних знань, умінь і навичок

Індивідуальна робота на картках

— Для закріплення здобутих знань заповніть таблицю «Північна Америка».

ПІВНІЧНА АМЕРИКА	
Ріки	
Озера	
Гори	
Корисні копалини	
Населення	

Взаємоперевірка.

III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

1. Домашнє завдання

Обов'язковий мінімум — с. 102–105.

Завдання для тих, хто хоче більше знати

На допомогу вчителю скласти по 10 запитань за темою «Північна Америка».

2. Рефлексія

1) Гра «Третій — зайвий».

Кордильєри, Карпати, Аппалачі.
Північна Америка, Євразія, Америка, Африка.
Міссурі, Дніпро, Ніагара, Міссісіпі.

2. Вправа «Закінчи речення».

Північна Америка розташована у ... півкулі.
Північну Америку омивають ... океани.
Північна Америка ... за величиною материк.
В Північній Америці найвища гірська система...
В Північній Америці найбільша річка...

ДОДАТОК

ЦИВІЛІЗАЦІЯ МАЙЯ: ЦІКАВІ ФАКТИ

Цивілізація майя зародилася приблизно 2000 року до н. е. і досягла піку свого розвитку в 250–900 рр. н. е. Індіанці майя проживали на територіях, що зараз належать Мексиці та іншим країнам. Кожне плем'я утворювало незалежне місто-державу, що очолював правитель, він обирався довічно і мав необмежені права. Медицина майя була досить розвиненою. Вони зашивали рани за допомогою людського волосся, пломбувати зуби і навіть виготовляли протези. Представники цієї цивілізації неперевершено лікували не тільки переломи кісток, але й були майстерними стоматологами, навіть використовували засоби знеболювання.

Майя були завзятими гравцями мезоамериканської гри в м'яч. Майданчики для гри були знайдені у всіх великих містах цивілізації. Майя були, мабуть, першою цивілізацією, яка використала число 0. Згодом індійські математики вперше використовували його як математичну величину при розрахунках. Ще майя знали, як виготовляти цемент. У сауни майя ходили як прості люди, так і вожді, жерці та інша знать. Принцип дії цих лазень був аналогічним сучасним саунам, — розжарені камені поливали водою й очищували своє тіло паром. Майя вважали людські жертвоприношення величезною честю. Астрономи і математики використовували календарі, щоб точно знати, коли слід принести жертву і хто підходить на цю роль найкраще.

ЦІКАВІ ФАКТИ ПРО АЦТЕКІВ

Ацтеки — найбільший народ американських індіанців Мексики, який прийшов у центральну частину країни з півночі в XII столітті. Ацтеки перейняли ритуали людських жертвоприношень від більш ранніх культур, адже вірили, що без людської крові на Всесвіт очікує кінець, а Сонце припинить свій рух.

Ацтеки створили цілі штучні острови, або чинампа, розташовані на озері Тескоко. На цих острівцях вирощували зернові, а також деякі садові культури. Основними продуктами харчування в ацтеків була кукурудза, боби, а також гарбузові. Чинампа були дуже ефективними і давали до семи врожаїв на рік. Уважається, що саме достаток продуктів харчування став основою для величчя цієї цивілізації. Ацтеки застосовували як гроші какао-боби, хоча також відомі випадки підробки подібних грошових одиниць — порожню оболонку набивали глиною. Столиця ацтеків (*місто Теночтітлан*) розташована в Мексиці. Основним внеском ацтеків у розвиток управління стала система комунікацій між завойованими містами: будувалися дороги, за дорогами постійно стежили, тому навіть жінки могли подорожувати поодиночі; мандрівники могли відпочити й поїсти в особливих упорядкованих для цього місцях, розташованих кожні 10–15 кілометрів. Також цими шляхами постійно курсували гінці (*пайнани*), сповіщаючи ацтекам останні новини. До чотирнадцяти років діти навчалися завдяки своїм батькам. Дівчат навчали переважно домашніх ремесел і прийомів виховання дітей, писати і читати їх не вчили.

Дата _____

Клас _____

УРОК 34. ОСОБЛИВОСТІ ПРИРОДИ МАТЕРИКІВ ЗЕМЛІ. ПІВНІЧНА АМЕРИКА. РОСЛИННИЙ І ТВАРИННИЙ СВІТ

Мета:

- **формування предметних компетентностей:** ознайомити учнів з рослинним і тваринним світом Північної Америки; розвивати пізнавальний інтерес, уміння працювати з додатковою літературою; виховувати спостережливість, захопленість неповторністю й величчю природи;
- **формування ключових компетентностей:**
 - уміння вчитися:* розвивати логічне мислення учнів, уміння обґрунтовувати свої погляди, робити висновки та порівняння;
 - інформаційно-комунікативної:* навчати працювати з різною інформацією;
 - соціальної:* розвивати здатність налагоджувати взаємодію з іншими дітьми, працювати злагоджено і продуктивно;
 - загальнокультурної:* сприяти дотриманню норм мовленнєвої культури, екологічному вихованню школярів на основі навчального матеріалу.

Тип уроку: комбінований.

Основні терміни і поняття: природні зони.

Міжпредметні зв'язки: літературне читання, трудове навчання.

Обладнання: картки для індивідуальної та групової роботи; набір малюнків із зображенням тварин і рослин Північної Америки.

Хід уроку

І. ВСТУПНА ЧАСТИНА

1. Організація класу

2. Хвилинка фенологічних спостережень

3. Перевірка засвоєних знань, умінь і навичок

1) Гра «Вірю — не вірю».

- Чи вірите ви, що Північну Америку омивають усі океани? (Ні)
- Чи вірите ви, що Північна Америка розташована у південній півкулі? (Ні)
- Чи вірите ви, що Північна Америка — третій за величиною материк? (Так)
- Чи вірите ви, що в Північній Америці найвища гірська система — Кордильєри? (Ні)
- Чи вірите ви, що в Північній Америці протікає річка Міссісіпі? (Так)
- Чи вірите ви, що на материк не існує екологічних проблем? (Ні)

2) Гра «Пінг-Понг».

До дошки викликають по двоє учнів від команди. Вони ставлять одне одному запитання за темою попереднього уроку (*можна використати невеликий м'яч*).

3) Робота на картках.

Картка

- До якої частини світу належить Північна Америка?
- Які океани омивають цей материк?
- Чому природа материка дуже різноманітна?
- Який материк (*з уже вивчених*) може мати подібні природні умови з Північною Америкою?
- Як називають корінне населення Північної Америки? Чим воно займається?

4. Постановка мети і завдань уроку

1) *Гра «Уявіть».*

— Уявіть, що ми пролітаємо над материком Північна Америка. Наш шлях починається з півночі материка. Ми прямуємо на південь. Спочатку наші очі сліплять яскравий сніг та лід, рослинності немає. Потім зрідка починають з'являтися рослини. Потім їх стає дедалі більше. Перед очима — ліси, а потім — пустелі.

2) *Бесіда.*

— Які природні зони ми побачили в уявній подорожі?
— Від чого залежить наявність майже всіх природних зон?
— Який ще материк подібний за природними умовами до Північної Америки?

3) *Повідомлення теми уроку.*

— Які завдання поставимо перед собою на цьому уроці?
— Тема уроку — «Рослинний і тваринний світ Північної Америки».
— Працюватимете на уроці переважно самостійно.

II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

1. Засвоєння нових знань, умінь і навичок

1) *Розповідь з елементами бесіди.*

— Пригадайте назви теплових поясів. Який клімат у кожній зоні? Як він змінюється від Північного полюса до екватора?
— Прочитайте назви природних зон материка на картках.

2) *Планування навчальних дій.*

— Спочатку опрацюємо за частинами матеріал підручника на с. 106–108 та додатковий матеріал, заповнюємо таблицю. Усі незнайомі слова виписуємо на дошку у так званий «Словничок уроку».

3) *Робота з інформацією та заповнення таблиці.*

АРКТИЧНІ ПУСТЕЛІ

Зона арктичних пустель займає більшу частину Гренландії та Канадського Арктичного архіпелагу. Рослинний і тваринний світи тут надзвичайно бідні, що пов'язано із суворими кліматичними умовами.

На вільних від криги скельних ділянках можна побачити лише плями мохів та лишайників. Життя більшості тварин пов'язано з океаном. На суходолі зустрічаються невеличкі гризуни — лемінги. Ними живляться хижакі, зокрема песець і вовк.

ТУНДРА

У зоні тундри, розташованій на крайній півночі материка, тепла трохи більше, ніж в арктичних пустелях, але його бракує для випаровування опадів. Тому тут надмірне зволоження, що зумовлює заболоченість території.

На тундрово-болотних ґрунтах ростуть мохи та лишайники. Поряд з ними — різноманітні трави й численні чагарнички. У зоні тундри зустрічається карликова береза заввишки 20–70 см. Такою рослинністю харчується північний олень карібу та його невибагливий «колега» — вівцебик. На узбережжі материка влітку багато птахів. Вони утворюють цілі «пташині базари».

ТАЙГА

З просуванням на південь тундра поступається місцем лісотундрі — перехідній зоні. У цій зоні чергуються ділянки тундри й лісу. Їй притаманні справжні чагарнички з верби та вільхи. У долинах річок з'являються дерева — ялина й модрина.

Зона тайги або хвойних лісів розташована південніше лісотундри. Зима тут сувора й тривала, а літо тепле, проте коротке. Через низьку випаровуваність зволоження надлишкове.

Хвойні ліси, які панують у таких умовах, ростуть на підзолистих і мерзлотно-тайгових ґрунтах. В американській тайзі ростуть чорна та біла ялини, бальзамічна ялиця, декілька видів сосни й модрина.

У тайзі Північної Америки водяться бурий ведмідь, ведмідь грізлі, вовки, рисі, лисиці, олені вапіті, лосі та зайці. Поблизу водойм мешкають єнот і ондатра.

МІШАНІ ЛІСИ

Зона мішаних лісів — перехідна зона від тайги до широколистих лісів. Вона розміщена на сході материка. Від тайги ця зона відрізняється більшою кількістю тепла. Поряд із хвойними тут зустрічаються численні представники листяних порід: дуб, бук, липа, осика, береза. У канадських лісах особливо численні клени — цукровий, червоний та сріблястий. Мішані ліси ростуть на сіро-бурих і дерново-підзолистих ґрунтах.

ШИРОКОЛИСТІ ЛІСИ

Широколисті ліси ростуть здебільшого в Аппалачах. Для цієї зони характерна надзвичайно велика різноманітність порід дерев. На бурих лісових ґрунтах ростуть бук, каштан, липа, клени, тюльпанне дерево, декілька десятків видів дубів тощо.

Для тваринного світу цієї зони характерні олені, ведмідь барібал, дикобраз, єдиний вид сумчастих на материку — опосум.

ЛІСОСТЕП

Зона лісостепу пролягає через рівнини Північної Америки смугою. Більш зволожену східну частину зони називають *прерією*.

Колись прерії вирізнялися надзвичайно пишним та різноманітним трав'яним покривом. Його густота та висота давали змогу сховатися навіть вершникові. Тут паслися мільйонні стада бізонів, селилися незліченні пташині зграї, водилися гризуни.

Рівнинність території, сприятливий клімат і родючі чорноземоподібні ґрунти сприяли тому, що зараз прерії майже повністю розорані. Тепер тут розкинулися лани пшениці та кукурудзи, а бізонів можна зустріти лише в заповідниках.

СТЕПИ, НАПІВПУСТЕЛІ, ПУСТЕЛІ

Зона степів займає досить великі простори у самому центрі континенту. Кількість тепла тут значна, але зволоження недостатнє. У таких умовах формується відносно бідна низькотравна рослинність.

Тваринний світ степів і лісостепів порівняно небагатий. Численні гризуни — ховрахи, у помірному поясі — бабаки, полівки тощо. На них полює койот. Небезпечні плазуни — звичайна гадюка, гримуча змія. Зустрічаються тут багато степових птахів.

Зона напівпустель й пустель охоплює внутрішні плоскогір'я Кордильєр. Вона не утворює суцільної смуги, а має мозаїчний вигляд. Основна рослина цієї зони — напівчагарник чорний полин.

Природна зона	Клімат	Рослинний світ	Тваринний світ
Арктична пустеля			
Тундра			
Тайга			
Мішані та листяні ліси			

Природна зона	Клімат	Рослинний світ	Тваринний світ
Лісостеп і степ			
Пустелі			

4) Охорона природи Північної Америки.

Розповідь учителя

— У країнах Північної Америки ухвалено закони про охорону й відновлення природи. Із цією метою створено заповідники і національні парки. Перший національний парк створений 1872 року в Кордильєрах. Він має назву *Йєллоустонський національний парк*.

Хвилинка відпочинку (руханка)

Ми тупаємо ногами —
 Туп, туп, туп.
 Ми плескаємо в долоні —
 Плесь, плесь, плесь.
 Ми руки підіймаємо —
 Так, так, так.
 Ми руки опускаємо —
 Так, так, так.
 Ще ними поплескаємо —
 Плесь, плесь, плесь.
 За руки ми беремось —
 Так, так, так.
 По колу всі пройдемось —
 Туп, туп, туп.
 А зараз пострибаємо —
 Стриб, стриб, стриб.
 Усіх ми звеселяємо —
 Ха, ха, ха.

2. Систематизація, узагальнення набутих знань, умінь і навичок

1) Робота зі словами із словничка.

— Які слова виписали? Поясніть кожне слово!

2) Перегляд відео.

За посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=053yQjUfHj4>

3. Перевірка засвоєних знань, умінь і навичок

1) Робота в парах.

Гра «Біла ворона»

Завдання: прибрати зайве і визначити природну зону.

- Білі ведмеді, тюлені, моржі, лосі, лемінги, полярний вовк.
- Північний олень карibu, вівцебик, сова біла, ящірка, куріпка тундрова.
- Ведмеді грізлі, лосі, олені вапіті, лемінги, зайці, лисиці.
- Скунс, опосум, дикобраз, гримучі змії.

2) Групова робота.

Створення міні-стіннівки (або фотоколажу)

— Ви маєте таблицю із назвами рослин та тварин (або малюнки із зображенням рослин та тварин Північної Америки). (Див. Додаток 1)

Маєте за 7–8 хв виготовити стіннівку. Назву природної зони кожна група отримує у вчителя.

Після завершення роботи — захист стіннівки (розповідь про природну зону: клімат, рослини, тварин).

III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

1. Домашнє завдання

Обов'язковий мінімум — с. 106–108.

Завдання для тих, хто хоче більше знати

Використовуючи різні джерела інформації, підготувати повідомлення про тварину, яка живе лише в Північній Америці.

2. Рефлексія

— Продовжте твердження.

- Сьогодні на уроці я дізнався (*дізналася*)...
- Сьогодні на уроці мені сподобалося...
- Я мрію побачити на власні очі...

ДОДАТОК

РОСЛИНИ І ТВАРИНИ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ

мох	північні олені	дугласія	осика	ховрахи
лишайник	вівцебик	ведмеді гризлі	береза	ящірки
білі ведмеді	куріпка тундрова	вовки	клен (<i>цукровий, червоний, сріблястий</i>)	гримучі змії
тюлені	пуночка	рисі	опосум	пшениця
моржі	сова біла	лисиці	скунс	кукурудза
лемінги	ялина	дуб	колючий терен	бізон
кущі брусниць	сосна	бук	кактуси	койот
карликова береза	модрина	липа	хом'яки	антилопа-вилоріг

УРОК 35. ОСОБЛИВОСТІ ПРИРОДИ МАТЕРИКІВ ЗЕМЛІ. ПІВДЕННА АМЕРИКА

Дата _____

Клас _____

Мета:

- **формування предметних компетентностей:** ознайомити учнів з особливостями природи Південної Америки; розвивати допитливість, увагу, спостережливість, уміння логічно мислити; виховувати любов до природи на основі здобутих знань;
- **формування ключових компетентностей:**
 - уміння *вчитися*: навчати організовувати і контролювати свою діяльність; володіти навичками самоконтролю та самооцінювання;
 - інформаційно-комунікативної*: навчати добувати, опрацьовувати та використовувати інформацію з різних джерел;
 - соціальної*: удосконалювати вміння здійснювати роботу в команді, здатність усвідомлювати власний внесок у спільну роботу;
 - загальнокультурної*: сприяти дотриманню норм мовленнєвої культури; навчати зв'язно висловлюватися в контексті змісту.

Тип уроку: комбінований.

Основні терміни і поняття: гори Анди, пустеля Атакама, річка Амазонка, водоспад Анхель.

Міжпредметні зв'язки: літературне читання, історія (*пропедевтика*).

Обладнання: фізична карта півкуль; картки для перевірки домашнього завдання та індивідуальної роботи; картки для роботи в групі.

Хід уроку

І. ВСТУПНА ЧАСТИНА

1. Організація класу

2. Хвилинка фенологічних спостережень

3. Перевірка домашнього завдання

1) Прийом «Упіймай помилку».

— Прочитайте текст, знайдіть помилки та виправте їх.

Природа материка Північна Америка бідна й одноманітна.

У зоні арктичних пустель упродовж року дмуть холодні вітри, мороз узимку сягає -60° . Улітку в цій зоні квітнуть тюльпани.

У тундрі мешкають північний олень карibu, вівцебик, який живиться маленькими гризунами.

У тайзі водяться чорні ведмеді, білі ведмеді, вовки, рисі, лисиці.

У лісах різноманітний тваринний світ.

У зоні лісостепу і степу материка вирощують пшеницю та кукурудзу.

У пустелях Північної Америки ростуть ялини, сосни, туї.

2) Розповідь учнів про рослини і тварин, які зустрічаються тільки на материк Північна Америка.

4. Постановка мети і завдань уроку

— Яку частину світу утворюють Північна та Південна Америки разом? (*Америка*)

— Що відділяє Північну Америку від Південної? (*Рукотворний Панамський канал*)

— Якщо на попередніх уроках ми ознайомилися з материком Північна Америка, сформулюйте тему нашого уроку сьогодні.

— Навіщо вам потрібні ці знання?

— На уроці говоритимемо про Південну Америку.

II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

1. Засвоєння нових знань, умінь і навичок

1) Розповідь учителя.

— Відкриття Південної Америки пов'язане з ім'ям Христофора Колумба — відомого мореплавця, який шукав Індію. Колумб побував на території Південної Америки. Він висадився на берег, упевнений, що перебуває на території Азії, що відкрив Індію, і назвав цю територію Західної Індією — Вест-Індією.

Реально Південна Америка була відкрита за допомогою іншого мореплавця — Америго Веспуччі. Це сталося на початку XVI століття, коли італієць брав участь у подорожі до берегів «Вест-Індії».

Тоді Веспуччі зрозумів, що його попередник відкрив не Індію, а невідомий материк, що тоді називали Новим Світом. Назва пішла від імені самого Веспуччі — територію називали землею Америго, що згодом перетворилося на Америку.

Відкриття нового материка було великою подією в світі. Адже в ті часи жителям Європи нічого не було відомо про інші частини світу. Смілива подорож Колумба назавжди змінила уявлення людства про нашу планету. Це величезне географічне відкриття!

Після того, як стало відомо про відкриття Нового світу, з Європи туди попрямували завойовники, які бажали знайти неймовірні багатства і привласнити собі землі. Цих завойовників називали *конкістадорами*.

Що саме приваблювало завойовників, які природні багатства відкриває для нас цей материк, ми дізнаємося сьогодні на уроці.

Роботу побудуємо за планом.

План уроку

- Розташування материка, рельєф, корисні копалини.
- Природа материка.
- Води Південної Америки.
- Населення, господарська діяльність.

2) Фронтальна робота з картою півкуль.

- Покажіть материк Південна Америка.
- У якій півкулі він розташований?
- Як розташований цей материк відносно екватора?
- Води яких океанів його омивають?
- На яку фігуру схожий за формою цей материк?
- Які форми рельєфу є на материку?
- Де розташовані гори? Знайдіть їхню назву.

3) Робота з інформацією.

- Прочитайте інформацію в підручнику на с. 109–110.
- Що ви можете сказати про розташування материка, рельєф, корисні копалини?
- Які нові знання здобули?
- Підіб'ємо підсумки щодо розташування материка Південна Америка та його рельєфу. Покажіть на карті материк і розкажіть про нього.

Додатковий матеріал

На заході Південної Америки знаходиться найдовша гірська система світу — Анди. Це високі гори, а їхня вершина, г. Аконкагуа (6960 м), є найвищою точкою всієї західної півкулі. Гори є сейсмічно активними: тут є багато діючих вулканів (*Котонахі, Руїн, Сан-Педро*). З активним вулканізмом пов'язані родовища мідних та поліметалевих руд, золота, самородної сірки. Мовою індіанців-інків слово *Анди* означає «мідні гори».

4) *Робота в парі.*

— Прочитайте текст про природу материка. Зробіть висновок: чому Південну Америку називають *материком контрастів*.

Додатковий матеріал

Південна Америка є найвологішим материком у світі. Цьому сприяє атмосферна циркуляція. На клімат континенту впливають постійні вітри — пасати, що дмуть з тропічних широт до екватора. Вони приходять з Атлантичного океану, тому несуть вологу погоду.

Атакама — неймовірно суха пустеля. У багатьох місцях дощ не випадає протягом декількох років. Деякі місця не бачили опадів протягом 400 років. Можливість життя у деяких місцях дорівнює нулю, там немає кліщів або скорпіонів, хижаків та їхніх жертв. Цілковита стерильність...

Більшість із вас здивуються, якщо дізнаються, що понад мільйон людей проживають у пустелі Атакама сьогодні (*за даними впливового видання National Geographic*). Вони зосереджені у прибережних містах, шахтарських селищах, рибальських селах і в містах-оазисах. Міжнародні команди астрономів розташовуються в прибережній зоні пустелі та досліджують космічний простір завдяки ідеально чистому небу. Фермери у крайніх північних районах пустелі вирощують оливки, помідори й огірки за допомогою краплинної системи зрошення, заповнюючи брак води за допомогою глибинних водоносних пластів. На відміну від звичайних пустель, зокрема Сахари в Африці, Атакама насправді має досить прохолодну середньодобову температуру, що коливається в діапазоні від 0 °С до 25 °С. Хоча Атакама — найсухіша пустеля у світі, але це зовсім не означає, що тут немає опадів. Ефект потепління над Тихим океаном у районі екватора змінює погоду в усьому світі, і навіть у таких місцях, як найбезводніша пустеля у світі, вірогідні дощі.

Перегляд відео «Пустеля Атакама з висоти пташиного польоту»

5) *Прийом «Відстрочена відгадка».*

На дошці — слова: *Амазонка, Парана, Ігуасу, Анхель, Маракайбо, Тімікака*.

— Що з прочитаного вам відомо?

— Що спільного між цими словами? (*Усі назви пов'язані з водами Південної Америки.*)

— Маєте прочитати текст «Води Південної Америки» і пояснити кожне слово.

Додатковий матеріал

Амазонка — найбільш повноводна річка планети. Амазонка приймає понад 500 великих приток. Річка повноводна весь рік, адже розташована в екваторіальному кліматичному поясі. Основним джерелом живлення річки Амазонка є дощові води.

Парана — друга за величиною річка материка. Спускаючись з Бразильського плоскогір'я, вона несе каламутну воду, утворюючи водоспади. Найбільш мальовничий із них — водоспад Ігуасу на однойменній притоці Парани.

Найвищим у світі водоспадом є *Анхель*, що знаходиться в Південній Америці у Венесуелі. Він є не лише найвищим водоспадом, але й одним з найкрасивіших. Загальна його висота становить 979 метрів, а висота вільного падіння води — понад 800 метрів. Вода падає з вершини гори Ауянтепуї, що в перекладі українською означає «гора диявола».

Вода падає з настільки великої висоти, що ще до досягнення землі частково розпилюється на найдрібніші частинки, утворюючи цим самим біля поверхні туман.

Найбільший водоспад світу *Ігуасу* з висоти 80 метрів несе з гучним ревом воду в ущелину. Щомиті 6,5 тонн води спрямовується вниз. Водоспад Ігуасу

втричі ширший, ніж Ніагарський. Ще одна його відмінність — над ним сяє семикольорова веселка. Коли в повітрі утворюється багато водяного пилу, веселка переливається й оживає.

Веселка над Ігуасу — чудове видовище. Вона буває різною, залежно від висоти водоспаду і положення сонця. Про веселку в корінних індіанців здавна існує легенда. Колись жив шаман, який спілкувався з Богом. Бог попередив його про дивний випадок, що має відбутися. Передавши звістку людям, шаман при повному місяці провів пальцем над водоспадом, як звелів йому Бог. Щойно він так зробив, загриміло, заблищала блискавка і з'явилася веселка. З тієї пори в повний місяць індіанці виконують пісні, вітаючи веселку. Можливо, саме через це при повному місяці райдуга з'являється над водоспадом Ігуасу?

Озеро *Тітікака* — одне з найцікавіших озер у світі. Воно є найвисокогірнішим судноплавним озером у світі, а також одним з найбільших озер Південної Америки. Крім того, це озеро — священне місце древніх цивілізацій, з яким пов'язано безліч легенд і міфів зниклих народів. Саме озеро зберігає багато таємниць про древні народи, які зводили тут свої міста.

Перегляд відеофрагментів про водоспади Анхель та Ігуасу

Хвилинка відпочинку

б) Робота в групі.

— Прочитайте статтю підручника на с. 79 та додатковий матеріал. Заповніть картку.

Додатковий матеріал

За історичними ознаками населення материка можна поділити на корінне (*індіанців*) і прибуле (*африканські негри та європейці*). Корінними жителями Південної Америки є представники монголоїдної раси — індіанці. Прибулим населенням є європеоїди: нащадки іспанських та португальських колонізаторів; а також негроїди — нащадки рабів з Африки.

У Південній Америці населення розміщене дуже нерівномірно через природні умови. Майже незаселеними є Амазонська сельва, напівпустелі на півдні, пустеля Атакама. Найбільше населення спостерігається на Атлантичному узбережжі та в Андах.

Значну частину населення залучено до видобутку корисних копалин. Завдяки сприятливим природним умовам тут розводять тварин, вирощують банани, кавові дерева, сільськогосподарські культури, зокрема зернові.

На сучасній політичній карті Південної Америки найбільшими країнами за площею є Бразилія (*столиця Бразилія*), Аргентина (*столиця Буенос-Айрес*), Перу (*столиця Ліма*), Чилі (*столиця Сантьяго*), Венесуела (*столиця Карacas*).

Картка

Населення складається з _____

Найбільш заселені _____

Значна частина населення видобуває _____

Тут вирощують _____

Найбільші країни Південної Америки _____

Презентація робіт у групах.

2. Перевірка засвоєних знань, умінь і навичок

Індивідуальна робота на картках

— Користуючись підручником, заповніть картку «Най... най...»

Картка

Південна Америка найбільш _____ материк.

Але водночас на материку є одне з найпосушливіших місць на Землі —

_____.
Найвища гора Анд — _____.

Найбільша річка Землі _____.

Найвищий водоспад у світі _____.

Найбільше озеро материка _____.

Найбільше високогірне озеро цього материка _____.

III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

1. Рефлексія

— Звернімося ще раз до плану нашого уроку. Складіть по одному-два речення до кожного пункту плану.

План уроку

- Розташування материка, рельєф, корисні копалини.
- Природа материка.
- Води Південної Америки.
- Населення, господарська діяльність.

— Прочитайте речення та поясніть його зміст.

П.В.Д.НН. .М.Р.К. — Л.Г.Н. СВ.Т.

2. Домашнє завдання

Обов'язковий мінімум: прочитати текст у підручнику (с. 109–111), відповісти на запитання.

Особливе завдання

Підготувати розповідь про ліси Південної Америки, використовуючи різні джерела інформації. У своїй розповіді довести, що Південна Америка — це легені світу.